

УДК 346.1

І.І. КИЛИМНИК, канд. юрид. наук, доц.,
Харківська національна академія міського господарства

О.В. ХАРИТОНОВ, канд. юрид. наук,
доц., Харківська національна академія міського господарства

ЩОДО ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРІВ ПРО СПІЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Ключові слова: договір про спільну діяльність, господарська діяльність, юридична особа, просте товариство, припинення договору

Будь-яка господарська діяльність, навіть така, що не ставить за мету отримання прибутку, завжди залишає за собою питому долю ризику. Так, для її здійснення суб'єкту господарювання необхідно вступати в різномірні суспільні відносини та зв'язки, як то зі своїми контрагентами, так і з контролюючими або правоохоронними органами, мати суттєві резерви: фінансові, адміністративні, організаційні тощо. Не кажучи про те, що окремі види діяльності в сфері господарювання потребують наявності певних ліцензій або дозволів, отримання яких в деяких випадках для окремої середньостатистичної юридичної особи є недосяжним. Саме з метою подолання зазначених складнощів і був запроваджений інститут спільної діяльності.

Дослідженню спільної діяльності суб'єктів господарювання приділялася увага в працях таких науковців, як: О.В. Дзера, А.С. Довгерт, В.В. Луць, Н.Є. Косач, В.В. Резникова, О.М. Вінник, О.Е. Сімсон та інших. Однак, на жаль, постійний розвиток суспільних відносин, еволюція ринкової економіки, інтеграція нашої держави в світову спільноту, постійна зміна організаційно-правових форм суб'єктів, вимагають перегляду наукового надбання зазначених вчених, з врахуванням реалій сьогодення та перспектив майбутнього. Вищевикладене посилює актуальність дослідження

договорів про спільну діяльність та є доречним для висвітлення їх сучасної концепції в Україні.

Відповідно до визначення, наведеного в Юридичній енциклопедії, спільна діяльність – це комерційна або інша не заборонена законом діяльність, яка здійснюється суб'єктами цивільного права на підставі договору. При цьому, інститут спільної діяльності був відомий цивільному праву з давніх часів. У римському праві була створена одна з форм спільної діяльності – так зване товариство (*societas*), що набуло подальшого поширення в європейському законодавстві в наслідок рецепції римських положень. Таким чином була закладена основа для розвитку різних організаційно-правових форм спільної діяльності. Юридична сутність товариства за римським правом полягає у тому, що особи, які об'єднуються з однією спільною метою, юридично не зникають в утвореному ними союзі. Тобто, суб'єктами цивільного обігу залишаються особи, які утворили товариство, а не саме товариство [1, с.595–596].

На цей час легітимне визначення спільної діяльності наведено в главі 77 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ), яка так і називається – «Спільна діяльність». Так, відповідно до статті 130 зазначеної глави ЦКУ, за договором про спільну діяльність сторони (учасники) зобов'язуються спільно діяти без створення юридичної особи для досягнення певної мети, що не суперечить законам. В разі об'єднання в результаті спільної діяльності вкладів учасників, така діяльність називається простим товариством. ЦКУ не містить жодних обмежень спільної діяльності, наголошуючи, що умови договору про спільну діяльність, у тому числі координація спільних дій учасників або ведення їхніх спільних справ, правовий статус виділеного для спільної діяльності майна, покриття витрат та збитків учасників, їх участь у результатах спільних дій та інші умови визначаються за домовленістю сторін, якщо інше не встановлено законом про окремі види спільної діяльності [2].

Господарський кодекс України (далі – ГКУ) також містить окремі положення, присвячені регулюванню спільної діяльності. Наприклад, в ч.4 ст.128 ГКУ йде мова про те, що громадянин здійснює управління заснованим ним приватним підприємством безпосередньо або через керівника, який наймається за контрактом. У разі здійснення підприємницької діяльності спільно з іншими громадянами або юридичними особами громадянин має права та обов'язки відповідно засновника та/або учасника господарського товариства, члена кооперативу тощо, або права і обов'язки, визначені укладеним за його участі договором про спільну діяльність без створення юридичної особи. Згідно ч.4 ст.176 ГКУ, суб'єкти господарювання мають право разом здійснювати господарську діяльність для досягнення спільної мети, без утворення єдиного суб'єкта господарювання, на умовах, визначених договором про спільну діяльність. У разі, якщо учасники договору про спільну діяльність доручають керівництво спільною діяльністю одному з учасників, на нього може бути покладено обов'язок ведення спільних справ. Такий учасник здійснює організаційно-управлінські повноваження на підставі доручення, підписаного іншими учасниками [3].

В свою чергу, незважаючи на таке приділення законодавцем уваги договорам про спільну діяльність, у зв'язку з їх «специфічністю», відносини, що виникають на практиці при їх реалізації, «виблискують» безліччю проблемних та нерегульованих питань, більша частина з яких пов'язана з безпосереднім припиненням вказаного виду договорів.

Підстави, що обумовлюють припинення договору простого товариства на законодавчому рівні, визначені в ч.1 ст.1141 ЦКУ, до них відносяться: 1) визнання учасника недієздатним, безвісно відсутнім, обмеження його цивільної дієздатності, якщо домовленістю між учасниками не передбачено збереження договору щодо інших учасників; 2) оголошення учасника банкрутом, якщо домовленістю між учасниками не передбачено збереження договору щодо інших учасників;

3) смерті фізичної особи – учасника або ліквідації юридичної особи-учасника договору простого товариства, якщо домовленістю між учасниками не передбачено збереження договору щодо інших учасників або заміщення учасника, який помер (ліквідованої юридичної особи), його спадкоємцями (правонаступниками); 4) відмови учасника від подальшої участі у договорі простого товариства або розірвання договору на вимогу одного з учасників, якщо домовленістю між учасниками не передбачено збереження договору щодо інших учасників; 5) спливу строку договору простого товариства; 6) виділу частки учасника на вимогу його кредитора, якщо домовленістю між учасниками не передбачено збереження договору щодо інших учасників; 7) досягнення мети товариства або настання обставин, коли досягнення мети товариства стало неможливим [2].

Безперечно, наведені підстави дають чітке уявлення про можливі юридичні факти, що призводять до припинення договору про спільну діяльність, але в зв'язку зі складною правовою конструкцією вказаного виду господарської діяльності, їх застосування на практиці не завжди є можливим та в деяких випадках не призводить до позитивного результату. Пов'язано це з співвідношенням юридичного та фактичного припинення спільної діяльності. Так, дійсно юридично спільна діяльність може бути припинена на підставі ч.1 ст.1141 ЦКУ, але фактично вона продовжує діяти ще досить тривалий строк, що пов'язано, передусім, з наступними чинниками:

По-перше, положення ч.1 ст.1141 ЦКУ визначають лише підстави припинення спільної діяльності. В свою чергу, процедура припинення зазначеного договору впливає вже з положень ч.2 ст.1141 ЦКУ, відповідно до якої у разі припинення договору простого товариства речі, передані у спільне володіння та (або) користування учасників, повертаються учасникам, які їх надали, без винагороди, якщо інше не передбачено домовленістю сторін. Норми цієї статті також торкаються поділу майна, що є у спільній власності учасників, і

спільних прав вимоги, які виникли у них [2]. Здійснення вказаних дій потребують обов'язково підписання угоди про припинення спільної діяльності. Саме цей документ буде містити зобов'язання сторін щодо:

- створення комісії по припиненню спільної діяльності, її складу та порядку прийняття рішень її членами, а також видача голові комісії довіреності на право укладення в порядку, передбаченому угодою про припинення, від імені учасників договорів, пов'язаних з реалізацією ліквідаційних процедур;

- проведення ліквідаційних процедур: інвентаризації спільного майна учасників; аудиторської перевірки за весь період спільної діяльності; оцінки спільного майна учасників (за ринковою вартістю); реалізації спільного майна учасників;

- сплати всіх необхідних податків, зборів, інших обов'язкових платежів до бюджету (фондів); погашення грошових зобов'язань, строк виконання яких настав, а також кредиторської заборгованості; погашення грошових зобов'язань, строк виконання яких не настав; виплати частки у спільному майні учасникам спільної діяльності;

- закриття рахунків в банках та зняття договору про спільну діяльність з податкового обліку після завершення проведення ліквідаційних процедур.

По-друге, укладення зазначеної угоди є можливим лише за обоюсторонньою згодою всіх учасників спільної діяльності, тому в разі, якщо хоча б один з них відмовляється від укладення зазначеної угоди або елементарно ігнорує участь у припиненні спільної діяльності, вищезазначена процедура встає в «глухий кут». Адже якщо всі учасники започаткували спільну діяльність, то і всі учасники повинні приймати участь в її припиненні. При цьому, відсутність хоча б одного з учасників в процедурі припинення спільної діяльності дає загрозу ініціювання ним в майбутньому судових позовів щодо інших учасників. Слід зазначити, що взагалі віднесення вирішення зазначеного питання до компетенції судових інстанцій, попри значні часові та організацій-

ні затрати, в більшості випадків також не призводить до позитивного результату.

По-третє, припинення спільної діяльності не звільняє учасників від витрат, які вони несуть до моменту фактичного «закриття» спільної діяльності. Зазначені витрати зазвичай обумовлені необхідністю зберігання спільного майна, забезпеченням електроенергією та теплом приміщень, здійсненням поточного необхідного ремонту тощо. І хоча відповідно до ст.1137 ЦКУ, порядок відшкодування витрат і збитків, пов'язаних із спільною діяльністю учасників, визначається за домовленістю між ними (у разі відсутності такої домовленості кожний учасник несе витрати та збитки пропорційно вартості його вкладу у спільне майно) [2], на практиці всі витрати покладаються на оператора (уповноважену особу) спільної діяльності. Пов'язано це з тим, що саме цей учасник спільної діяльності уповноважений на ведення спільних справ інших учасників і, відповідно, саме він, завдяки своїм адміністративним та господарським ресурсам здійснює керівництво спільною діяльністю. Його ж письмова відмова від виконання свого обов'язку оператора спільної діяльності не завжди є виходом із зазначеної ситуації. Так, наприклад, якщо майно є джерелом підвищеної небезпеки і його залишення поза увагою може призвести до екологічної катастрофи або інших негативних для суспільства наслідків, відповідальність буде покладена саме на цього учасника. Сподіватися ж на те, що при реалізації спільного майна йому повернуться всі його витрати також не слід – в деяких випадках майно знаходиться в такому стані, що взагалі не може бути реалізоване за його ринковою вартістю.

Все вищезазначене свідчить, що інститут спільної діяльності, незважаючи на своє висвітлення в положеннях діючого законодавства, на цей час вимагає коригування та уточнення, з врахуванням застосування зазначеного інституту цивільного права на практиці. Подолання ж проблеми фактичного припинення договорів спільної діяльності в умовах сьогодення можливо лише шляхом запровадження

на договірному рівні жорстокої системи фінансових санкцій до учасників спільної діяльності які ухиляються або ігнорують її припинення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (глова редкол.) та

ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 5: П-С. – 2003. – 736 с.

2. Цивільний кодекс України // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.

3. Господарський кодекс України // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462.

Килимник І. І. Щодо правової характеристики припинення договорів про спільну діяльність / І. І. Килимник, О. В. Харитонов // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 438–441 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12kiircd.pdf>

Досліджено актуальні питання припинення спільної діяльності. Визначено, що на цей час інститут спільної діяльності потребує коригування та уточнення в частині конкретизації процедури припинення спільної діяльності.

Килимник И.И., Харитонов А.В. О правовой характеристике прекращения договоров о совместной деятельности

Исследованы актуальные вопросы прекращения совместной деятельности. Определено, что в настоящее время институт совместной деятельности требует корректировки и уточнения в части конкретизации процедуры прекращения совместной деятельности.

Kilimnik I.I., Kharitonov A.V. About the Legal Description of the Termination of Agreements on Joint Activity under the Provisions of Applicable Law

Issues of termination of joint activities studied. Present Institute of superior refinement and adjustment needs to specify the procedures for termination of joint activities determined.

Форум права